Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Terugblik BZK/VRO Kennisdag 2026

De BZK Kennisdag op 1 oktober 2026 vond dit jaar voor de derde keer plaats. Tijdens de eerste editie werd de Strategische Kennisagenda (SKA) 2025-2030 opgesteld, met drie thema's: Hernieuwde regie op ruimte en maatschappij, Besturen in een drukker, diverser en grijzer land en Democratische rechtsorde onder druk. Vorig jaar lag de focus op verkennende workshops voor gezamenlijke kennistrajecten tussen beleidsdirecties.

Deze derde editie stond in het teken van het oogsten van de kennistrajecten die in 2025 zijn gestart. Er waren vijf verdiepende workshops rond lopende kennistrajecten en vijf workshops voor het verkennen van nieuwe thema's en vraagstukken, om te bepalen of hier in 2026 additioneel op wordt ingezet.

Aan de Kennisdag deden circa 120 deelnemers mee, waaronder beleidsmedewerkers van BZK, medewerkers van vaste kennispartners (zoals planbureaus en adviescolleges) en vertegenwoordigers van gemeenten, andere departementen en academische instellingen.

Klik hieronder voor een verslag van de verschillende onderdelen van de dag.

Opening 2

Keynote: Kleine overheid met grote ambities 2

1. Babyboomerbiljoenen en een toegankelijke woningmarkt 3
2. Slagvaardige overheid: inkrimpen en vernieuwen? 4
3. Scenario Democratische Rechtsstaat 2040 4
4. Zicht op leefbaarheid 6
5. Pilot BZK Science Fellows 7
6. Gedragskennis in beleid 8
7. BZK strategische afhankelijkheden 9
8. Weerbare samenleving 10
9. Interbestuurlijke regie in het fysieke domein 11
10. Trend-verkenning in de praktijk 11

Opening

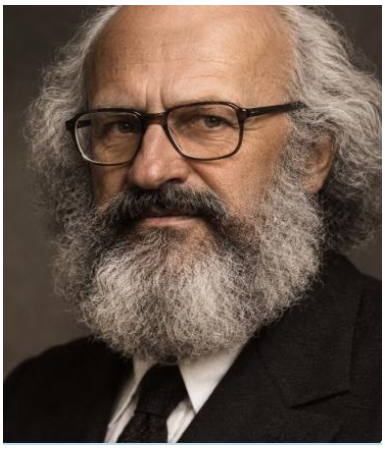
Boudewijn Steur, directeur Kennis, Internationaal, Europa en Macro-economie, opende de Kennisdag met een welkomstwoord. Hij benadrukte het belang van kennis binnen het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). Tijdens zijn inleiding werd een filmpje vertoond waarin verschillende directeuren van beleidsdirecties toelichting gaven op de lopende kennistrajecten binnen hun afdeling. Deze trajecten vormden de basis voor de verdiepende workshops die later op de dag zouden plaatsvinden.

Keynote: Kleine overheid met grote ambities

Jona van Loenen opent zijn keynote met de spanning tussen drie kabinetsdoelstellingen die BZK raken: een slagvaardige overheid, het herpakken van nationale regie op grote maatschappelijke opgaves en het beschermen van de democratische rechtsorde.

Is dit een onoplosbaar trilemma waarbij slechts twee van de drie doelstellingen kunnen worden bereikt? Van Loenen ontkracht deze gedachte door te wijzen op een verborgen vooronderstelling in de discussie over democratische legitimatie. In plaats van te focussen op input- en throughput-legitimiteit (procedures en processen), moeten we ons richten op outputlegitimiteit: democratie moet zichtbare resultaten opleveren. De groei van de overheid is volgens hem het gevolg van ons collectieve verlangen naar zekerheid, wat leidt tot een paradoxale situatie: een overheid die krimpt in omvang maar steeds meer taken op zich neemt – een bizarre combinatie van Karl Marx' verlangen naar staatcontrole en Milton Friedmans pleidooi voor een kleine overheid.

Zijn conclusie is helder: het is géén trilemma. Een slagvaardige overheid die daadkrachtig regie neemt op grote opgaves, versterkt juist het vertrouwen in de democratie. Het zijn onbeslisbaarheid en het ontbreken van regie die de democratie ondermijnen.

Milton Marx

1. Babyboomerbiljoenen en een toegankelijke woningmarkt

Doel van deze workshop was het verkennen van de impact van de aankomende erfenisgolf van de babyboomergeneratie op vermogensongelijkheid op de woningmarkt. Deze workshop werd georganiseerd binnen SKA thema ‘besturen in een drukker, diverser en grijzer land’. Jona van Loenen, auteur van het nieuwe boek ‘babyboomerbiljoenen’, opende met een treffend voorbeeld: waar deelnemers schatten dat 10% van de huizen met een modaal inkomen te betalen is, blijkt dit in werkelijkheid slechts 1,7% in Nederland (0,1% in Amsterdam) te zijn. Centraal stond de verwachting dat 1.000 miljard euro aan erfenissen de komende decennia de vermogensongelijkheid zal verergeren en de woningmarkt onder druk zet.

Tijdens de discussie kwamen diverse aspecten aan bod, van filosofische vragen over rechtvaardigheid tot praktische kwesties zoals erfbelasting, regionale verschillen en het sociaal contract. Ook de kansen werden belicht: de erfeniswelvaart zou kunnen bijdragen aan het dekken van toekomstige kosten, zoals in de zorg.

De discussie maakte duidelijk hoe veelzijdig de huidige erfenis situatie is, en op welke verschillende manieren dit de woningmarkt kan beïnvloeden. Van regionale verschillen tot marktwerking en het sociaal contract. Er lijken zo genoeg uitdagingen op ons af te komen, maar er werden ook kansen naar voren gebracht. De komende decennia komen veel kosten op ons af, vooral voor de zorg, mogelijk kan een deel van de welvaart die in de erfenissen zit gebruikt worden om deze kosten te dekken. De komende tijd zal besproken worden hoe we dit thema verder kunnen oppakken binnen BZK.

2. Slagvaardige overheid: inkrimpen en vernieuwen?

De workshop Slagvaardige overheid: inkrimpen en vernieuwen? onderzocht hoe de overheid kan inkrimpen terwijl innovatie noodzakelijk is om maatschappelijke vraagstukken en uitvoeringsproblemen aan te pakken. Complexe regelgeving, verkokering en verouderde IT belemmeren momenteel effectieve publieke dienstverlening. Slagvaardigheid is een opgave voor de gehele rijksdienst, waar de taskforce Slagvaardige Overheid en de staatsecretaris aan werken.

Boudewijn Steur (secretaris Commissie Toekomst van de Overheid) en Iris Sluiter (secretaris-directeur Raad voor het Openbaar Bestuur) presenteerden hun inzichten. De Raad heeft recent een briefadvies uitgebracht over de toekomst van het openbaar bestuur. De Commissie Toekomst Rijksdienst, wier advies eind 2026 verschijnt, brengt in kaart hoe de rijksdienst functioneert en onderzoekt waar verbeteringen mogelijk zijn om maatschappelijke opgaven beter aan te pakken.

Tijdens de discussie na de toelichtingen kwam naar voren dat inkrimping en innovatie geen tegenstrijdige doelen hoeven te zijn. Innovaties zoals digitalisering, procesvereenvoudiging en betere interbestuurlijke samenwerking kunnen de overheid efficiënter maken. Daarnaast benadrukten deelnemers het belang van strategische en politieke keuzes om daadwerkelijk grote doorbraken te realiseren. Zo werd gewezen op de noodzaak om verkokering tussen departementen tegen te gaan en het algemeen belang (uit de Grondwet) zwaarder te laten wegen dan artikel 44, dat de instelling van ministeries regelt. Ook was er zorg uit de zaal dat de commissie en de taskforce niet tot de daadwerkelijke stappen zouden komen die nodig zijn om de overheid toekomstbestendig te maken.

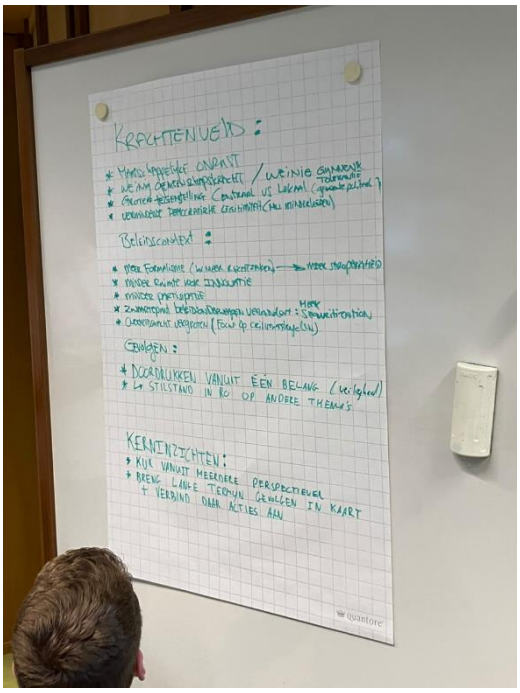
Als vervolgstap moet BZK bepalen welke kennis nodig is om de Slagvaardige Overheid-opgave te ondersteunen en hoe deze kennis kan worden ontwikkeld of betrokken.

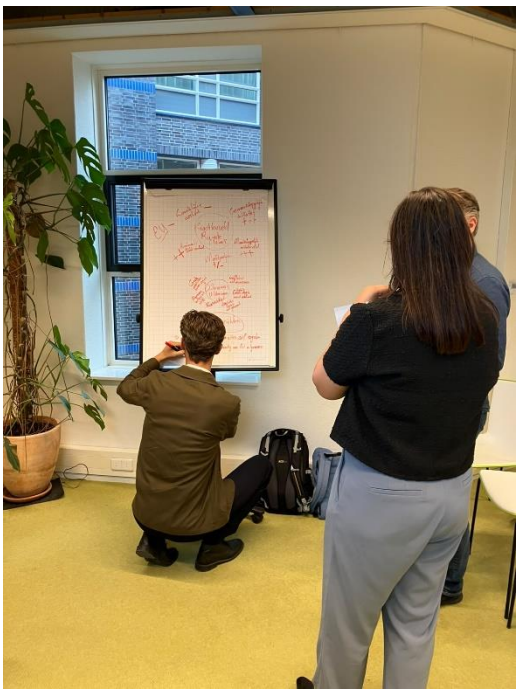
3. Scenario Democratische Rechtsstaat 2040

De workshop Scenario Democratische Rechtsstaat 2040, onderdeel van het SKA-thema democratische rechtsorde onder druk, richtte zich op het toepassen van toekomstscenario's voor het ontwikkelen van robuust beleid. Samen met het ministerie van Justitie en Veiligheid (JenV) zijn vier scenario's uitgewerkt die mogelijke toekomstbeelden schetsen voor de democratische rechtsstaat in 2040. Deze scenario's zijn opgebouwd rond kritische onzekerheden, zoals verschuivende maatschappelijke normen, die de democratische weerbaarheid beïnvloeden.

Tijdens de workshop experimenteerden deelnemers met de methode om toekomstbestendig beleid te ontwikkelen. Centraal stond de erkenning dat onzekerheid en verandering onlosmakelijk verbonden zijn en dat strategisch handelen in een dynamische omgeving essentieel is. Deelnemers concludeerden dat de overheid nu al de lange termijn in kaart moet brengen en acties moet koppelen aan verschillende toekomstbeelden, zelfs als de huidige situatie onveranderd blijft.

Als vervolgstap wordt de komende periode gewerkt aan het toepassen van deze scenario's op concrete beleidsvraagstukken. Hiermee kan bestaand beleid worden gestresstest of kunnen verkennend nieuwe beleidsopties worden uitgewerkt, om zo de toekomstbestendigheid van het beleid te vergroten.

4. Zicht op leefbaarheid

De workshop Zicht op leefbaarheid, onderdeel van het SKA-thema Hernieuwde regie op ruimte en maatschappij, bouwde voort op een inventarisatie die het afgelopen jaar is uitgevoerd onder beleidsmedewerkers van DG Volkshuisvesting en Bouwen, DG Ruimtelijke Ordening en het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid (NPLV_. Hieruit bleek dat leefbaarheid – als kwalitatieve tegenhanger van kwantitatieve doelstellingen zoals woningbouw – binnen verschillende beleidsdirecties op uiteenlopende wijze wordt geoperationaliseerd en dat er veel ruimte ligt om van elkaar te leren.

Tijdens de workshop deelden Jolien Groot (PBL), Lennart Rauh (NPLV) en Lisan Jansen Lorkeers (BZK/VRO) inzichten uit hun onderzoeken, variërend van de impact van demografische veranderingen op de dagelijkse leefomgeving tot kennisleemtes rond sociale leefomgeving en regionale verschillen. De discussie benadrukte de subjectiviteit van het begrip leefbaarheid en de uitdagingen van een gebiedsgerichte aanpak.

Als concrete vervolgstap wordt een kenniskamer georganiseerd om de strategische inzet op leefbaarheid op besluitvormersniveau tussen beleidsdirecties te versterken, met als doel een meer eenduidige en integrale benadering van leefbaarheid in het ruimtelijk beleid.

5. Pilot BZK Science Fellows

De workshop Pilot Science Fellows onderzocht hoe BZK meer gebruik kan maken van science for policy door wetenschappers direct in beleidsteams in te zetten. Doel is kennis en beleid beter te integreren tijdens het proces, in plaats van via traditionele routes zoals rapporten. Rien Rouw van OCW deelt ervaringen: drie science fellows werken daar een halve dag per week,. Belangrijke lessen zijn een goede inbedding in de beleidseenheid met duidelijke rolverdeling, ruimte voor eigen initiatieven van fellows en samenwerking tussen fellows, wat blijkt te leiden tot efficiëntie en multidisciplinariteit.

Yosha Wijngaarden die science fellow is bij OCW benadrukte dat een tijdelijke aanstelling van 1-2 dagen per week, met behoud van de universitaire positie, essentieel is voor wetenschappelijke onafhankelijkheid. Prof Dirk Brounen van de Universiteit van Maastricht gaf aan de voorkeur te geven aan een autonome partnerrol. Centraal discussiepunt was de spanning tussen wetenschappelijke autonomie en beleidsbelangen: hoe ver trek je een wetenschapper naar binnen, en wat als bevindingen schuren met het beleid? Janneke van Kersen, verantwoordelijk voor science for policy binnen NWO, vertelde over verschillende ondersteuningsmogelijkheden die vanuit het NWO beschikbaar zijn, mocht BZK besluiten tot een pilot. Die ondersteuning kan bestaan uit het vinden een goede match tussen BZK en een science fellow, maar kan ook bestaan uit financiele ondersteuning (zal ook altijd mede door het Ministerie worden betaald).

Als vervolgstap wordt met beleidsdirecties geïnventariseerd waar behoefte ligt voor een pilot. Daarnaast start de Centrale Strategie directie KIEM een pilot met een science fellow op het gebied van gedragskennis.

6. Gedragskennis in beleid

De workshop Gedragskennis in beleid verkende hoe BZK gedragskennis structureel kan integreren in beleidsvorming, een instrument dat nu nog onbenut blijft. Aangespoord door een interdepartementale afspraak om verankerplannen op te stellen, was het doel om te ontdekken wat gedragskennis inhoudt en welke meerwaarde het voor BZK kan hebben. Gedragswetenschappers van TNO benadrukten dat gedragskennis vooral waardevol is als deze vanaf het begin wordt meegenomen in beleidstrajecten, niet pas achteraf. Vrijwel elk (transitie)vraagstuk heeft immers een gedragsaspect.

Tijdens de workshop werkten deelnemers in groepjes aan concrete casussen, zoals culturele diversiteit in de top van de rijksoverheid en het vergroten van vertrouwen in verkiezingen. Hieruit bleek dat gedragskennis helpt om te begrijpen waarom beleid wel of niet werkt en wat we kunnen leren van succesvolle voorbeelden.

Als vervolgstap inventariseren beleidsdirecties welke trajecten komend jaar met gedragskennis aan de slag gaan. Daarnaast trekt KIEM een science fellow met expertise in gedragskennis aan om directies hierbij te ondersteunen.

7. BZK strategische afhankelijkheden

Economische afhankelijkheden spelen een steeds grotere rol in geopolitieke machtsverhoudingen. Tijdens deze workshop gingen Josta de Hoog (WRR) en Amber Geurts (TNO) met deelnemers in gesprek over wat deze ontwikkeling betekent voor Nederland en voor het beleid van BZK.

De WRR schetste hoe Europa strategisch afhankelijk is van onder andere de Verenigde Staten en China en hoe een geopolitieke economie vraagt om andere keuzes in handels-, innovatie- en industriebeleid. Daarbij zijn meer regie, Europese samenwerking en voldoende schaal nodig om economisch weerbaar te blijven. TNO liet vervolgens zien hoe denken in control points kan helpen om strategische posities en afhankelijkheden beter in kaart te brengen. Een control point is een unieke en waardevolle bedrijfsactiviteit waarvan andere afhankelijk zijn. Door handelsdata en patentdata te combinen kan niet alleen worden gekeken naar de sterke posities van vandaag, maar ook naar technologieën en activiteiten die in de toekomst strategisch belangrijk kunnen worden.

In de discussie stond vooral centraal hoe deze inzichten kunnen worden vertaald naar concreet beleid. Deelnemers bespraken op welk niveau moet worden gehandeld: wat kan Nederland zelf doen en waar is juist een Europese aanpak nodig? Op terrein van BZK zag men een direct verband met het strategischer inzetten van de inkoopmacht van de NL-overheid, met aanpassingsvermogen in het ruimtelijk beleid en digitale autonomie (overheid, BIM).

Ten slot werd er benadrukt dat strategische afhankelijkheden niet alleen als risico moeten worden bekeken. Door scherper te bepalen waar Nederland en Europa sterk in zijn en welke control points zij zelf kunnen opbouwen of behouden, ontstaan ook kansen.

8. Weerbare samenleving

De workshop Weerbare samenleving, binnen het SKA-thema democratische rechtsorde onder druk, bood een tussenstand van drie lopende kennis- en adviestrajecten. Dr. Lisanne de Blok (SCP) lichtte toe hoe het SCP een kennisbasis opbouwt over maatschappelijke weerbaarheid, oorspronkelijk gebaseerd op de corona-pandemie, nu verbreed naar andere schokken zoals hybride dreigingen. Daan Musters en Martijn Visser (ROB) presenteerden het adviestraject gericht op interbestuurlijke samenwerking, burgerparticipatie en de balans tussen veiligheid en democratie, met een brede opvatting van weerbaarheid die ook klimaat- en pandemische weerbaarheid omvat. Dr. Joris Melman (WRR) besprak het traject over hybride dreigingen door statelijke actoren en het spanningsveld tussen verhoogde veiligheidsmaatregelen en het bewaken van grondrechten.

Centrale thema's waren het afnemende vertrouwen in de politiek, crisiscommunicatie, Europese samenwerking en integratie tussen ministeries en kennisinstituten. Alle drie de trajecten zijn hoogst relevant voor BZK. Aangezien de rapporten gelijktijdig verschijnen, is afstemming over de landing essentieel. De goede samenwerking tussen BZK en kennisinstituten werd gewaardeerd, met de wens deze verder te versterken.

9. Interbestuurlijke regie in het fysieke domein

De workshop Interbestuurlijke regie in het fysieke domein, binnen het SKA-thema Hernieuwde regie op ruimte en maatschappij, onderzocht de implicaties van de hernieuwde regierol van de rijksoverheid, zoals neergelegd in de Wet Versterking Regie Volkshuisvesting en de nieuwe Nota Ruimte. Deze instrumenten vragen om een sterkere sturende rol van het rijk om woningbouw te versnellen en samenhang tussen grote opgaves te waarborgen. Centraal stond de vraag wat deze verschuiving betekent voor de interbestuurlijke samenwerking, het benodigde ambtelijk vakmanschap en de inrichting van onze gedecentraliseerde eenheidsstaat.

Christiaan van der Kaaij en Teun Toonen (NSOB) presenteerden de bevindingen uit hun rapport, op verzoek van BZK opgesteld. Samen met experts van de Raad voor het Openbaar Bestuur en BZK-beleidsdirecties werden de spanningen besproken die ontstaan tussen centrale regie en lokale autonomie. Hoe kan het rijk effectief sturen zonder de eigen verantwoordelijkheid van gemeenten en provincies te ondermijnen? En welke vaardigheden zijn nodig om deze complexe rolverdeling in de praktijk vorm te geven? Ook kwam de vraag aan bod hoe de ambtelijke cultuur zich moet ontwikkelen om deze nieuwe werkwijze te faciliteren.

Als vervolgstap gaan DG Volkshuisvesting en Wonen en DG Ruimtelijke Ordening zelf aan de slag met uitwerking van interbestuurlijke samenwerking in hun uitvoeringsagenda. Daarnaast zal KIEM samen met beleidsdirecties strategische gesprekken organiseren hoe BZK gezamenlijk kan optrekken in haar uitvoeringsrol richting interbestuurlijke partners in de fysieke leefomgeving en haar stelselverantwoordelijkheid voor interbestuurlijke samenwerking en democratie.

10. Rijksbrede trend-verkenning in de praktijk

De workshop Rijksbrede trendverkenning in de praktijk introduceerde de rijksbrede trendverkenning, het afgelopen jaar ontwikkeld door BZK in samenwerking met andere departementen. Deze biedt inzicht in de maatschappelijke, economische en technologische ontwikkelingen die de toekomst van Nederland zullen vormgeven. De ambitie is om rijksbreed beter interdepartementaal te kunnen sturen op lange termijn ontwikkelingen die ons allemaal aangaan. Het SGO heeft de ambitie om hier meer op te sturen, vanuit de rol als 'BR van het Rijk'.

Linda Peltzer, coördinerend strategisch adviseur bij het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, leidde de sessie aan de hand van trendkaarten. Tijdens de workshop werd actief gewerkt met de inzichten uit de trendverkenning. Deelnemers verkenden samen met de aanwezige beleidsdirecties hoe deze kennis toegepast kan worden in de eigen beleidsvorming. De beleidsdirecties toonden hierbij bijzondere interesse in de toepassing en doorvertaling van de trendverkenning op hun eigen beleidsterreinen, waarbij ze ook een duidelijke link zagen met beleidskwaliteit.

Centraal stonden vragen als: wat betekenen deze trends voor onze huidige werkzaamheden? En hoe kunnen we hiermee toekomstbestendig beleid ontwikkelen? Om dit concreet te maken, oefenden de deelnemers aan de hand van de casus datacenters. Hieruit concludeerden ze dat dit thema eigenlijk een verdere doordenking verdient aan de hand van langetermijnscenario's. Hetzelfde geldt voor het onderwerp onbemande voertuigen. Beide onderwerpen blijken namelijk punten te zijn waar verschillende trends – op het gebied van technologie, natuurlijke hulpbronnen/energie en klimaat, geopolitiek en sociaal domein – samenkomen, en die grote betekenis hebben voor de BZK-beleidsterreinen.

Als vervolgstap wordt verkend hoe de inzichten uit de trendverkenning structureel kunnen worden meegenomen in beleidsontwikkeling, om zo beter voorbereid te zijn op toekomstige uitdagingen.

